

Աստուծոյ Որդիութեան, համագործակից է ան մարդկային գործերուն և աղօթքին. ան կը սրբացնէ մարդկային հոգին, միտքն ու մարմինը, և զանոնք կ'ընէ տաճար Աստուծոյ: Գալով Ս. Հոգւոյն բնութեան, Պօղոս ոչ մէկ կերպով կը ջնայ սահմանել զայն. անիկա ամէնէն աւելի մտազբաւուած է շէշտել Անոր ներկայութեան և գործունէութեան մասին, զորս ներկայացուցած է թէ անանձ և թէ անձնաւորեալ եզրերով: Անանձնապէս Ս. Հոգին այն «ուժն» է կամ «պարզեւր», որ կը տրուի, կը մատակարարուի և կը հեղու հաւատացեալներուն մէջ. անիկա այն «իւղն» է որով մարդ կ'օծուի. այն «մելանն» է որով կը ստորագրենք Քրիստոսի համար. վերջապէս երախտյիքը երկնային ժառանգութեան: Անձնաւորութեան եզրերը առաքեալին մօտ աւելի յաճախաբէպ են քան Ն. Կտակարանական կանխադոյն գրուածքներուն մէջ: Այս մասին յատկանշական են «բնակիլ», «առաջնորդել», «փնտռել», «գիտնալ», «կամիլ», «գործել», «վշտակրիլ» և այլն արտայայտութիւնները: — Դիտելի է դարձեալ որ Պօղոս իր բոլոր գրութեանց մէջ հազիւ թէ ակնարկութիւնը կ'ընէ այն աւելցնութեանց մասին զոր ունի Ս. Հոգին Հօր և Որդւոյն հետ: Այս մասին չենք մըտնել որ ինք տարուած է մանաւանդ Ս. Հոգւոյն Գալուստը, ներկայութիւնն ու գործունէութիւնը մատնանշելու:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՅՂ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

(Շարունակելէ)

ԼԵԶՈՒՄԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅ(*)

Այս անունները գործաւաճան են Լ.Գ.Լ. նաև հայոց մէջ, այսինքն հայ անհատներ կրել են այդ անունները. բայց ասորական ձեւով օտար անունների թիւը շատ աւելի մեծ էր. այսպէս անձնական յատուկ անուններինց՝ Մար Աբաս Կասիմայ, Աղդէ, Լեւուբնա կամ Լաբուբնա, Աբգիթոյ, Բարդեւան, Բարձումայ, Բարեամ, Բրիթոյ, Շմուկէ, Իսկ տեղական անուններից՝ Դիղաք, Խաղաբ (Հալեբ), Մաւլեբ, Մուր (Տիրուս), Մեծալիմ (Եփեսոս), Մծբին, Յուդանան, Նիւնուկ, Շամիրին (Սամարիա) և այլն: Երբ քրիստոնէութիւնը մտաւ հայոց մէջ, որովհետեւ առաջին եկեղեցականները ասորի էին և Ս. Դիրքը առաջին անգամ ասորերէնից թարգմանուեց (և ոչ յունարէնից) ուստի և քրիստոնէական — եբրայական անունները աւսորական ձեւով մտան հայոց մէջ. յետոյ երբ եկան յոյն քարոզիչները և Ս. Դիրքը յունարէնի վրայից երկրորդ անգամ թարգմանուեց, ասորական ձեւերը ջնջուեցին և հետզհետէ վերացան: Այս պատճառով ահա հնագոյն գրուածքներում մենք գտնուում ենք միեւնոյն անունը երկու ձեւով. այսպէս՝

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԶԵՒՈՎ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԶԵՒՈՎ

Աբեաղովմ
Նդիաբէթ
Մեղեկիա
Յիւով
Շեմ
Շեոն
Աւաւրիմ
Դիղաք
Նդիեհ
Մուր
Հաբէլ
Մուսեհ
Շամիրին

Աբիսողով
Նդիաբէթ
Սեղեկիա
Յեսու
Սեմ
Սամփսոն
Մոււաղիմ
Տիգրիս
Նդիսե
Տիրուս
Աբէլ
Մովսես
Սամարիա

(*) Շարունակութիւն՝ մեծամուն հեղինակի «Պատմութիւն Հայ Լեզուի» գործէն (ԺԱ. Գլուխէն):

Շուուղ
Շմաուոն
Շուուեղ
Ուոհայ

Սաուուղ
Սիմեոն
Սամուեղ
Նդեսիս

Յետագայում, ինչպէս ասացինք, ասորական ձեւերը տեղի տուն յունականներն և այսօր շատ քչերն են միայն՝ որ շարունակում են իրենց գոյութիւնը (ինչպէս Յեղիեթ, փոխանակ Նդիսեթ) եւ այն էլ իրբեւ տարբեր անուն կարծուելով, ինչպէս Մուեթ, Շմաուոն, որոնք շատեր չգիտեն թէ միեւնոյն են Մովսէս և Սիմոն անունները հետ:

Հայերէնը անշուշտ ստացել է ասորերէնից նաեւ ոճական ձեւեր, բայց այս մասին մի առանձին ուսումնասիրութիւն չունինք տակաւին: Այդ բոլոր բառերը՝ որ չլեզնցինք վերեւում, ասորերէնից հայերէն անցնելու ժամանակ առհասարակ հետեւում են հետեւեալ տառադարձութեան.

ի-ի	լ-լ
է-է, է	կ, խ-ք
ու-ու	լ-ղ
ո-ո, ոյ, ու	մ-մ
ը-ա, -, է	ն-ն
ա-բառաւորջում ալ, ալուր ա	ս-ս
բ-բ, լ-բ, լ,	օ-ջնջում է
գ, ղ-գ	պ-փ, փ-փ, է
դ-դ, ր	ց-ծ
հ-հ	կ-կ
գ-գ	ր-ր
խ-խ	ե-ե
ս-ս	ս, ք-ք

Տառադարձութեան ժամանակ կարելի է նկատել հետեւեալ պարագաները.

1. Ասորերէնի բ, գ, դ, պ, ռ բաղաձայնները ձայնաւորից յետոյ հնչում են սեղմ, լ, ղ, դ, փ, ք. բայց որովհետեւ հայերէնը չունի այս կարգի ձայներ, ուստի դնում է նրանց փոխարէն պարզ պայմական բ, գ, դ, փ, ք. երբեմն էլ լ, ֆ սեղմերի տեղ գտնում ենք լ (ինչպէս կախալ, հաւեի, տալիլ, փաւ, և կեղեւ, տեւեւ, սուսեւ) և դ ձայնի տեղ գտնում ենք ր, ինչպէս և պարսկերէնից փոխառեալ բառերի մէջ. այսպէս են հեւայ և տամիուր, ծարիր:

2. Որովհետեւ հայերէնը կրկնակ բաղաձայն չի սիրում, ուստի ուր որ ասորին ունի այդպիսին, հայերէնի մէջ գտնում ենք միայն մէկը. այսպէս բբ գառնում են բ, գգ-զ, ռռ-ք կամ ռ, լլ-ղ, նն-ն, պպ-փ,

ցց-ց, կկ-ք (ինչպէս գուբա-գուբ, խացցիւն-կացիւն, քննարա-քնար և այլն): Այս պարագային, ինչպէս նկատելի է, շատ անգամ բաղաձայնի աստիճանը բարձրանում է թաւի, որ շատ համապատասխան է կրկնակին, այսպէս կակկաւ տալիս է կախալ, ուր սկզբնաձայն պարզ կ դարձել է կ, բայց միջին կրկնակ կ կ դարձել է ք. նոյնպէս մինչդեռ պարզ ց գառնում է ծ, կրկնակ ցց դարձել է ց՝ խացցիւն-խացիւն բառի մէջ:

3. Մի խումբ բառերի մէջ՝ ուր որ ասորին ունի կրկնակ բաղաձայն, հայերէնի մէջ առաջինը դառնում է ն. այսպէս են՝ քազգարա-քանգար, մագցրալ-մանգալ, քալքարա-քանգար, ցեցրալ-ծնծալ, տալալալա-տամիլալ, աղգանա-անկան:

4. Ասորերէնի մէջ գոյականները երբեք ձեւ ունին. բացարձակ ձեւ, սաստկական ձեւ եւ բաղադրեալ ձեւ: Առաջինը ներկայացնում է բառի պարզ կամ նախնական ձեւը, երկրորդը աւելացնում է նրա վրայ ա վերջաւորութիւնը՝ որ նախնական չլրջանում ասորերէնի որոշեալ յօդն էր, բայց յետոյ իր այս արժէքը կորցնելով՝ դարձաւ բառի անբաժան մասը, այնպէս որ ասորերէնի ամենահին գրական լեզուի մէջ անգամ բառի զլխաւոր ձեւը համարւում է սաստկականը, և միայն բարբառների մէջ այդ ա վերջաւորութիւնը համարւում էր յօդ: Վերջապէս երրորդ ձեւը ներկայացնում է այս երկուսի միջինը կամ խառնուրդը: Այսպէս գաղուք բառի ասորերէն ձեւերն են՝ բացարձակ գալու, սաստկական գալու-քա, բաղադրեալ գաղուք: Սակայն ամէն բառ այս երեք ձեւերով էլ գործածական չէ. կան բառեր որ միայն բացարձակ ու սաստկական ձեւերն ունին, ինչպէս տեւեւ — բացարձակ տեւեւ և սաստկական տալալ, իսկ շատ բառեր միմիայն սաստկական ձեւով են գործածական: Հայերէնի փոխառութիւնները առհասարակ ասորերէնի սաստկական ձեւից են. միայն թէ սաստկականի ա վերջաւորութիւնը հայերէնի մէջ երբեմն պահուած է — այ ձեւով և երբեմն էլ բոլորովին կտրուած: Առաջինի օրինակներն են՝ ալբալալ, սահալ, միլնեալ, տուփալ, սոսանալ, քախալ, մախալ, միլնալ, պալալալ, զալալ, տուփալ, բուրալ, ալուրալ, հեղեմալ, ռիսորալ, փիլիսոփալ, ծնծալ, միլիալ, ռե-

փորայ, ռուկայ, ռբունայ, ազուգայ, կապե-
լայ, փուկայ, գուլայ, ռուփայ, փուխբայ,
լանանայ, կասկարայ, շղթայ, ապուղայ,
կարսայ, կաղայ, կիթայ, զուգայ, լոււայ,
ժափիղայ, ծափիրայ, սիդայ, կարկոււայ,
պոլոտայ, ռոփայ, վալայ, ամիրայ, աստա-
թիգայ (49 բառ), երկրորդից յիշենք խարբ
— ասորերէն խարբա, մաֆա — ասորերէն
մափսա, գաղուք — գալուքա, խանուք —
խանուքա եւայն։ Թէ հայերէն փոխառու-
թիւնները ասորերէնի սաստկական ձեւից են
և ոչ բացարձակ ձեւից, դրան իբրեւ ապա-
ցոյց կարող են ծառայել այն բառերը, որոնց
բացարձակը հայերէնից բոլորովին տարբեր
է և միայն սաստկականն է՝ որ նման է հա-
յերէնի. օրինակ

ՀԱՅ	ԲԱՅԱՐԱՅԱԿ	ՍԱՍՏԿԱԿԱՆ
զգաթ	զեզգա	զեզգըթա
ժաբաթ	ժաբբա	ժաբբթա
ուրբաթ	ըրոււա	ըրուվթա
մագաղաթ	մըղալլա	մղալլթա
շղթա	շեշա	շեշալթա

Այնու ամենայնիւ կան սակաւաթիւ բառեր,
որոնք բացարձակ ձեւից են փոխառեալ.
ինչպէս անհու — բացարձակ ջրեմի, իսկ
սաստկականը քարպալ։

5. Տառադարձութեան սովորական կա-
նոնից շեղումներ նկատոււ ենք հետեւեալ
բառերի մէջ.

Ասորերէն զ, որ սովորաբար դառնում
է զ, միայն ձեք բառի մէջ լինում է ձ. այս
հանգամանքը պատճառ է դառնում կարծե-
լու որ ձեք թերեւ իրանեան ձաւրով է հա-
սել մեզ. հմմտ. ձիւք, ձագ, անգեմ, վարձ
եւայն, որոնց մէջ իրանեան զ ձայնի զէմ
ուշիւրը հայերէն է։ Նոյն ձայնը գիկա — սիփ
բառի մէջ դարձել է ս, իսկ Զաւղաի — Մաւ-
ղեփ յատուկ անուան մէջ եղել է ծ.

Ասորերէն իւ, որ սովորաբար դառնում
է հայերէն իս. մի քանի բառի մէջ լինում
է հ. այսպէս են՝ հանուք (խանուք, հաեիւ,
հադք եւ Շուփհադիեոյ (յատուկ անուն,
ասորերէն Շուվխալիեո)։ — Մի գէպքում
դառնում է կ. այն է խացցիմա — կացիմ.
այս երևոյթը թւում է թէ հայ հողի վրայ
առաջացած է. — մի գէպքում էլ իսպառ
ընչոււմ է. յախմուրա — յաւուր։

Ասորերէն կ, որ սովորաբար տալիս է
հայերէն ք, բացառաբար տալիս է կ մի

քանի բառի մէջ. այն է կասկարայ, կուպր,
մանիթակ, մուսե (վերջնեթեր ձեւ կարելի է
բացատրել հայերէն նուազական ակ մաս-
նիկով, իսկ մասե կամ իրանեան ազգեցու-
թեամբ կամ Ե-ի պատճառաւ)։ Նոյն ձայնը
մախսա — մաֆա բառի մէջ թէև հնչւում է
սեղմ, բայց հայերէնի մէջ դարձեալ տալիս
է ք։

Ասորերէն պ, որ սովորաբար տալիս է
հայերէն փ, բացառաբար լինում է պ՝ զո-
պայ, կուպր և շպար բառերի մէջ։

Ասորերէն ս, որ սովորաբար լինում է
հայերէն ս, միայն երկու գէպքում տալիս
է Ծ. այն է սապպիլու — Եփփիղա, մասարա —
մասար։

Ասորերէն կ, որ սովորաբար դառնում
է հայերէն կ, մի գէպքում եղել է ք. այն
է զիկա — սիփ։

Ասորերէն ց հնչումը, որ սովորաբար
հայերէնի մէջ ջնչւում է, մի անգամ դար-
ձել է իս. այն է Ծարբալա — խարբալ։

Ասորերէն օ, որ սովորաբար տալիս է
հայերէն օ, մի անգամ եղել է օ, այն է
քարմալա — քարմալ բառի մէջ։

Ասորերէն ց, որ սովորաբար տալիս է
հայերէն ց, մի անգամ դարձել է մ. այն է
Նցիւիմ — Մծբիմ քաղաքի անուան մէջ.
այս փոփոխութիւնը յառաջացել է անշուշտ
հայերէնում։ Բ. շրթնայինի ազգեցութեամբ,
Բայց հենց հայերէնի մէջ էլ կայ պահուած
Նծբիմ ձեւը՝ Բուշ. էջ 140։

Ասորերէնի ձայնաւորները մինչդեռ սո-
վորաբար հետեւում են վերի ցուցակի մէջ
նշանակուած ձայնափոխութեանց, բայց
անկանոն ձևափոխութիւններ են կրում հե-
տեւալ բառերի մէջ. սարճա — սեռճ, Երյա-
ճա — ռուփայ, սեմրա — սուփեր, կրյաճա —
կեղեւ, կլեփ (փոխանակ լինելու կաղապ),
ցաթրա — ծոթր, խարզլա — խարգուլ (փո-
խանակ լինելու խարգալ կամ խարգալայ)։

Վերիվայր շըշուած մի ձեւ է յառկա-
պէս Եեպլա — շղթայ։

6. Ասորերէն բառերը հայերէնի ան-
ցած ժամանակ մասամբ հետեւում են սղման
և ամփոփման օրէնքներին և մեծ մասամբ
ոչ. այսպէս Նցիւիմ — Մծբիմ, ըրուվթա —
ուրբաթ, աղուղա — ազուգայ, հուգայա —
հեթալ, հեղիմանալ — հեզեմանալ բառերի մէջ ի,
ու ձայնաւորների սղման և ոյ — ու, եա —
ե ամփոփման օրէնքները գործադրուած են.

մինչդեռ արուքա - արուքայ, ճուղա - ճուղկայ, նիլես - նիլեսայ, լուսմա - լուսմայ, շի-
Ֆուրա - շիփուրայ և այլն բառերի մէջ ի, ու
պահուած են:

Այս բոլոր մասնաւոր գէպքերը կամ
անկանոնութիւնները երեւան են հանում
ասորական փոխառութեանց աղբիւրն ու
ժամանակը: Հայերէն լեզուն՝ որ իր ձայ-
նական հարստութեամբ շատ անգամ ըն-
դունակ էր ծրլաւ տառադարձելու ասորա-
կան հնչումները, ինչո՞ւ տեղ տեղ պիտի
թերանար: Օրինակ եթէ ասորերէն Աբա
յառուկ անունը կամ մաֆա բառը արտա-
սանուէին Աւա, մաֆա, կարող չէ՞ր հա-
յերէնը դնել Աւա, մաֆա, փոխանակ դնե-
լու Աբա, մաֆա, ինչպէս գտնում ենք,
քանի որ թէ՛ ւ և թէ՛ խ ձայնները շատ ծա-
նօթ և սովորական ձայներ էին հայերէնի
մէջ: Իսկ եթէ այսպէս չէ վարուել, նշա-
նակում է թէ այն աղբիւրը՝ որտեղից օգ-
տուել է հայերէնը, հնչում էր ո՛չ թէ Աւա,
մաֆա, այլ Աբա, մաֆա: Արդէն այս բա-
ռերի գրութիւնը եւ նրանց ծագումն ու
ստուգաբանութիւնը միաձայն ասում են՝
որոնք ք, կ հնչումը աւելի հին է. Աւա,
մաֆա բառերի մէջ ւ և խ հնչումները
գրւում են ք, կ տառերով և միայն ասո-
րերէնի ընթերցանութեան մասնաւոր օ-
րէնքների համաձայն՝ հակառակ գրութեան
կարգացւում են ւ, խ: Ստուգաբանութեամբ
էլ Աւա ծագում է աբ «հայր» բառից եւ
մաֆա կցւում է արաբ. մաֆա և ասուր.
մաֆուր բառերին: Այդ աղբիւրը այն ասո-
րական բարբառն է, որ խօսում էին հարա-
ւային Հայաստանի յարակից գաւառների
ասորիները, և որոնց հետ չարտահանական
յարաբերութեան մէջ էին հայերը:

Ընդունելով որ հայերէնի ասորական
փոխառութիւնները մի որոշ ասորական բար-
բառից են, ոչ միայն բացատրւում են վե-
րոյիշեալ բոլոր մասնաւոր պարագաները
(որ մենք անկանոնութիւն էինք կարծում)
իրեւ բարբառային առանձնայատկութիւն-
ներ, այլ և պարզւում է զանազան ասորե-
րէն բառերի գաւառական հնչումը: Միւս
սեմական լեզուների համեմատութիւնը և
ուրիշ հանգամանքներ շատ անգամ գալիս
են հաստատելու այդ հնչումը և նրա հետ
էլ մեր ենթադրութեան ճշտութիւնը: Թի-
չենք այստեղ գրանցից մի քանիսը:

Ասորերէն բազարա, մագգրա, ֆաֆրա,
ցցրա, ժափուդա և այդպէս բառերը հա-
յերէնի մէջ ունենալով քանգար, մանգաղ,
ֆանգար, ծննդալ, ժափուր և անկան ձևերը,
ցոյց են տալիս՝ որ ասորերէնի յիշեալ առ-
ժանօթ կամ կորած բարբառի մէջ զոյգ բա-
ղաձայններից առաջինը հնչւում էր ց: Ար-
դարեւ կարելի չէ սասել որ դրանք հայերէնի
մէջ այդպէս ձեւափոխուած լինէին, որով
հետեւ նման մի երեւոյթ՝ որ առհասարակ
տարօրինակ է, հայերէնի մէջ գոյութիւն
չունի: Գգ, կկ, ցց, ապ չեն կարող յան-
կարծ դառնալ նկ, նկ, նմ, մի, մինչդեռ
հակառակը կարելի է. այսպէս հայերէն
խնձոր որ փոխառութեամբ անցել է ասո-
րերէնի, դարձել է այս լեզուի մէջ խաղ-
զուրա, նախապէս անցնելով խանգուրա
ձևից: Նմանապէս վերոյիշեալ 6 բառերը
նախապէս ունէին ռնգային ձև. քագգարա
գալիս է քանգարա ձևից, և մանդարերէնի
մէջ բառն ունի քանգարա ձևը. — մագգրա
գալիս է մանգրա ձևից (հմտ. արաբ. ին-
շանա). — ցցցրա թէև ծագում է ցցրա
ձևից (հմտ. երբ. ցցրիմ, արամ. ցալ-
ցրա, արամաբ ցլլ հնչել), բայց տարանջա-
նութեամբ զոյգ լ-երից առաջինը անշուշտ
նոյն անձանօթ ասորական բարբառում դար-
ձել էր ց և բառը հնչւում էր ցցցրա,
ինչպէս ունինք եթովպ. ցանցրլ = ծննդալ.
— ֆաֆրա թէև կցւում է երբ. ֆիֆար,
արամ. ֆիֆար, սար. ֆաֆար, եգիպ. ֆֆր
ձևերի հետ, որոնց մէջ ռնգական չկայ,
բայց ահա ունինք և խաղ. ջիմզոր, որի մէջ
ն ձայնը երևում է և որից հետեւցնում ենք
որ ասորական նոյն բարբառումն էլ բառը
հնչւում էր ֆանգրա — միայն ժափուրդա
— ժափուր բառն է, որ համադօր սեմա-
կան ձևեր չունենալով՝ կարող չէ իր նա-
խաւոր ռնգաձայնը երևան հանել, բայց
որ միւսներից հետեւցնելով պէտք է ընդու-
նենք թէ այս բառն էլ յիշեալ ասորական
անձանօթ բարբառում հնչւում էր ժափուր-
դա, ամէն կասկածից զուրս է: Ռնգականի
գործածութիւնը յիշեալ բարբառում ոչինչ
չունի տարօրինակ, որովհետեւ շատ սեմա-
կան լեզուների մէջ սովորական երեւոյթ է
և դդ, սս, բբ հնչւում են նդ, նս, քք:

ՊՐՈՓ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

(Շարաւախէլ)